

Mossornas Vänner på Svenska västkusten

Information till medlemmar och intresserade

1983

17

mars

P.A. Larsson

Innehåll

Tomas Hallingbäck	Om P.A.Larsson - en Dalslandsbryolog	1 - 3
Peter Sögård	MV:s första höstexkursion 1982	4
Sten Ekman	MV:s tredje höstexkursion 1982	5
Peter Sögård	MV:s fjärde höstexkursion 1982	6 - 7
Pär Johansson	MV:s femte höstexkursion 1982	8 - 9
Sixten Bergström (postumt)	Något om Dalslands Seligeria- förekomster	10 - 14
Sten Ekman	Sphagnum rubellum/nemoreum - några viktiga (?) karaktärer	15 - 18

Per Adolf Larsson levde mellan åren 1872 och 1957, på gården Öjersbyn i norra Dalsland.

Förutom att han ägnat mycket tid till botanik så har P.A. Larsson även varit aktiv kommunalman, häradshövding och riksdagman förutom att han var lantbrukare.

Redan som 17-åring var han tvungen att ta ansvar för hemgården Öjersbyn efter sin far. Gården hade drygt 200 ha mark varav en fjärdedel öppen mark och tre fjärdedelar skog. Som brukligt var på den tiden hade gårdar som Öjersbyn många männskor anställda. Förutom pigor, drängar och diverse dagsverkare fanns hushållerskan Elin Karlsson, 15 år yngre än Per Adolf. Hon tjänade troget Öjersbyn fram till 1957.

Per Adolf hade ett lättsamt sinne, blev sällan arg och var en bra arbetsgivare vittnar anställda på Öjersbyn. Han höll hårt på traditioner. Moderniteter som mjölkmaskiner och självbindare gjorde sitt intåg på Öjersbyn långt senare än i granngårdarna. Till det senare bidrog även att gårdens ekonomi sköttes dåligt och inkomsterna ^{var} få, även efter den tidens måttmätt.

Per Adolf gick, egendomligt nog, aldrig i någon skola. Han fick däremot privatundervisning av en kommuniker i Mo. Att börja studier vid något läroverk i Karlstad eller Vänersborg var aldrig aktuellt. I stället studerade P.A. vidare på egen hand. Han lärde sig tyska, engelska och latin. Hans begåvning gjorde honom tidigt till en betrodd och ofta anlita man i olika sammanhang.

Redan som 32-åring blev han kommunalordförande i Mo och förblev kommunens ordförande i hela 47 år ! P.A. hade ett starkt inflytande på många områden inom kommun. Han satt med i skolråd, kyrkoråd, barnavårdsnämnd, taxeringsnämnd, Åmåls sparbank, bara för att nämna några.

1926 blev han plötsligt riksdagman i första kammaren. Han lär sällan ha tagit till orda och varför förklarade han hemma i Mo: "I riksdagen gäller: bättre tåga än illa tala". Troligen uppfattades han som originell av riksdagskamraterna : "Jag var nog den siste riksdagsmannen i Sverige, som for till Stockholm med matsäck för hela tiden på gammalt vis: hembakt ^{tort} (bröd och torkad fårbo)".

När Per Adolfs första riksdagstermin var tillända, känner han en djup lättnad och den 6 juni 1926 skriver han till Sixten Bergström : "Det känns skönt att få komma ut till landet ut till fåglarne och slippa inandas benzinstanken samt höra det evinnerliga bilvrålandet på Stockholmsgatorna".

Redan i unga år hade P.A. ett brinnande intresse för växter. Under sin skoltid fick han stöd och uppmuntran i sitt intresse av rektorn vid läroverket i Åmål, A.E. Carlberg, som hade ett anseeligt herbarium av 3000 ark.

Fram till 1912 ägnade han sig bara åt kärlväxter och hann med att upptäcka flera helt nya taxa bl a *Taraxacum larssonii*, *Hieracium larssonii*, *H. dalicum* och *H. rostockense*.

I ett brev till Sixten Bergström den 3 mars 1912 framgår det hur mossintresset började "Jag har fått brev från lektor Möller i Falun som äntligen vill för sin afhandling om utbredningen av svenska mossor ha samlat sådana från Dalsland (varifrån ytterst litet finnes i museerna). Jag får väl försöka i blindo göra litet insamlingar åt honom och hade du och din bror lust att plocka ihop något så vore det så mycket bättre".

Således började inte bara P.A.s mossintresse 1912 utan även bröderna Bergströms. P.A.s mossintresse bara ökade med åren och han ansåg sitt mossintresse mer givande än politiken eller lantbruket. Hans korrespondens med bröderna Bergström blev under 1920- och 1930-talet mycket intensiv och alla mossfynd diskuterades ingående och livligt i breven.

Hur P.A.s moss-studier kunde upplevas under senare delen av hans liv, berättar Olle Enbågen:

"Hans naturforskning ute i markerna skedde knästående i vörtnad för groende liv och spirande strå och med hjälp av en liten lupp. Den som råkade på honom i den ställningen bar sedan med sig ett minne för livet: en liten grå gubbe med valrossmustasch i enkel dräkt och med en liten vit skärmmössa på huvudet och en liten torftig vaxduksväska uppslagen invid sig knäböjande i ett solstråk i skogen. Många har berättat om det mötet, och nästan alla har i det ögonblicket fogat till sådant som "Man kunde tro han hörde hemma där". "

Under sitt liv som aktiv bryolog gjorde P.A. många fina fynd. Hans stora intresse för Riccia och Cephaloziella ledde till flera mycket fina fynd bl a ett nytt taxa Riccia dalslandica som Sigfrid Arnell beskrev i sin flora. Lika fint är fyndet av Cephaloziella dentata som är en meditteran levermossa.

P.A. var en sann naturvän. Förutom att han tog väl hand om en mängd katter som myllrade på gården så vårdade han särskilt varmt den vilda naturen. Om skogsbruk lär han ha tyckt att det gud skapat, skulle människan inte ändra. Han var därför konsekvent i sitt avståndstagande mot avverkningar. På Öjersbyn fälldes träd endast för uppvärmingsändamål och då i regel döda träd! Det gjorde att Per Adolfs skog nästan kunde liknas vid ett urskogsreservat. Han ansåg att klimatet försämrades av kalavverkningar. Då lass med massaved passerade Öjersbyn, menade Per Adolfs mor, att det var synd och skam att förstöra skogen så. I skogen bodde djuren menade P.A. Avverkade man skogen, miste djuren sin trygga tillvaro. Jakt fick nästan aldrig förekomma på Öjersbyn. En man hade en gång kapat en sälk på Öjersbyns marker och berättade det sedan för P.A., som blivit mycket ledsen och sagt "Nu har du gjort mot min vilja! Sälgen skulle växa, så att den blev som Gud hade ämnat den till". Som exempel på en sann urskogsrelikt fann Per Adolf långskägget (*Usnea longissima*) på en gran vid gården 1933. I ett brev till Sixten Bergström berättar han om hur rikligt den växte på granen. Fyndet är ett av de få i södra Sverige och det enda i Dalsland under 1900-talet. Det naturområde han allra mest strövade i var Bräcke ängar - ett område som numera är naturreservat. Här hittade han många blommor men även mossor.

P.A.:s gård och marker testamenterade han till församlingen. Tyvärr dikades, avverkades och skoningslöst städades sista spåren upp efter P.A.Larssons mossiga domäner. Sist föll ett granbestånd nära landsvägen Svanskog-Åmål, ett bestånd som P.A. uttryckligen särskilt värnat om, så sent som 1979. Trots att alla i trakten viste att detta var P.A:s egna lilla urskogsreservat lät kyrkans män motorsågen skövla det sista. Torten Palmring chefredaktör i provinstidningen Dalsland skrev om det inträffade 1979 och beklagade :

"Nu har det skett - och kan inte repareras. Återstår bara att beklaga svårigheterna i vår tid att bevara för framtiden vad gången tid skapat. Och att behålla små reserver för naturens egen del."

Det har föreslagits en minnestecken över Per Adolf Larsson intill den nu skövlade skogen och att den uppväxande ungskogen överlåtes till Åmåls fältbiologer!

Tyvärr publicerade P.A.(ej heller Bergström) inget om sina många mossfynd eller erfarenhet.

Tomas Hallingbäck

Inventerings- samt nybörjarexkursion till Kvarndalen i Spekeröds sn, ruta +7d.

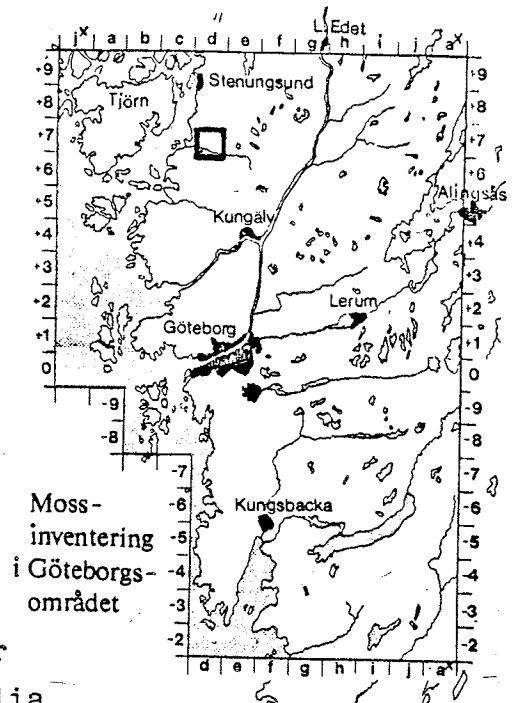
Dagens exkursion var menad att bli inkörsport till Mossornas Vänner för några intet ont anande mossintresserade. Nyfikenheten var stor bland de ca 25 st nya deltagarna, så jag hoppas alla fick lära sig en del om mossorna och deras leverne.

Anråseån rinner genom rutan och vid åns stränder mossades det vilt och glatt. Hygrohypnum ochraceum samt H. eugyrium fanns på stenarna i ån vid kvarnen, den tredje från havet räknat. Hundratalet meter nerströms slingrade sig Fontinalis dalecarlia i strömvirvlarna. Dicranella palustris, är för oss Göteborgsbryologer en raritet av hög klass. Den växte här i en rännil av grundvatten som trängde fram 10-talet meter från ån. Skogen i dalgången är en högre st granskog med en frodig och artrik bottenvegetation, arter som Mnium undulatum, Climacium dendroides och Rhodobryum roseum.

Det enda som saknades, förutom en del exkursionsdeltagare, var sjöutsikt när vi startade vår välbehövliga kafferast i den solbelysta söderslutningen.

Med siktet inställt på nordbranten som reser sig brant upp omedelbart söder om ån, gav vi oss iväg. Pär visade oss här Drakguldmossan. De nya deltagarna var skeptiska till att sticka in huvudet i klippskrevans fuktiga mörker där Schistostegan växte. En modig dam steg fram och stack tveksamt in huvudet i mörkret, men väl ditkommen hördes ett fascinerat skrik, när hon såg guldets lysa. Den verkliga guldklimpen för dagen var Hookeria lucens. Skirmossan växer här på marken, vid basen av en klippa, där vatten rinner och stänker ner över den. Beståndet är ca 1 dm stort och ser ut att må bra. På berget ovanför Hookerian satt Blindia acuta i väldiga massor. Det var Tomas och Peter C som i somras fann lokalen.

Förutom de ca 25 gästerna var Harry A, Tomas H, Gerhard K, Stanley M, Bertil G, Sven F, Sten E, Per J och Peter S med.

Med en klarblå himmel ovan och glasklar höstluft runtomkring började inventeringsivern slita i våra kroppar så snart motorerna tystnat. Alldeles framför motorhuvorna växte på några lövträd rikligt av Orthotrichum lyellii. Området vi hamnat i ligger vid sjön Antens sydöststrand och benämns på topografiska kartbladet som Svarteberget. I området är bl a den suboceaniska, fuktighetskrävande ormbunken kambräken funnen. Vi vandrade först österut, uppför en liten bäck.

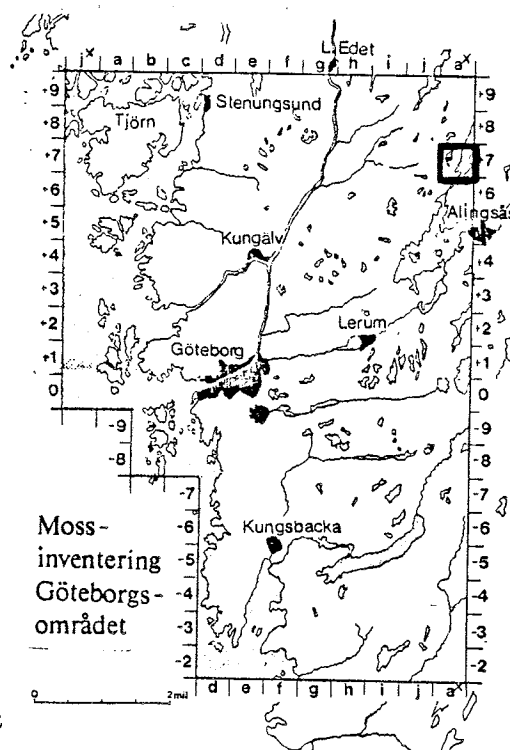
I bäckens närhet växte Thuidium tamarriscinum och T. delicatulum, och en rad vanliga bäckmossor såsom Racomitrium aciculare och Scapania undulata. Pär hittade en vackert bestånd Jamesoniella autumnalis med stora periant.

Området föreföll trots allt relativt magert fram till det Harry upptäckte en rik sluttning norr om bäcken med en rad kalkgynnade mossor bl a Fissidens adianthoides, F. cristatus, Thamnium alopecurum, Neckera crispa och Tortella tortuosa. Den sistnämnda hittades även på en trädstam (några dm från marken) ett för Tortella utomordentligt sällsynt substrat. I området kring berghällen hit-

tades även Frullania fragilifolia, Brachythecium velutinum samt Zygodon vulgaris. Lunch intogs vid Antens strand, och på lunchstenarna växte Racomitrium fasciculare och Grimmia muehlenbeckii.

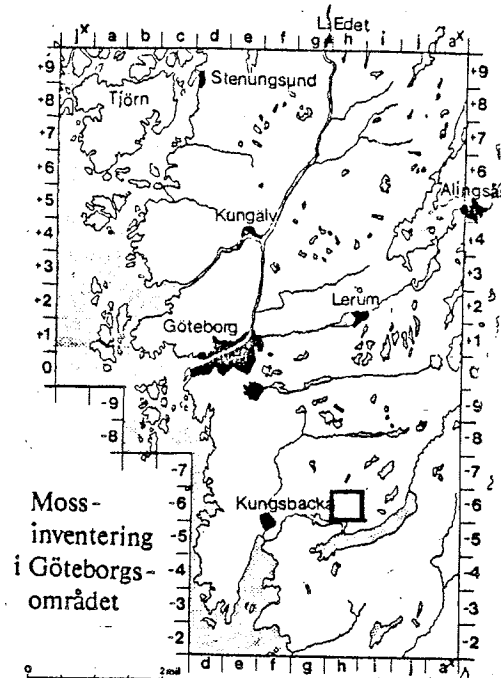
Efter lunch gick vi till fots längs vägen som slingrar sig norrut efter Antens strand. Mossor som upptogs i dikeskant och vägsränning var bl a Rhabdoweisia crispata, Diphyscium foliosum, Fissidens taxifolius, och F. bryoides. På en beskuggad håll några meter från vägen vittnade Ctenidium molluscum om ytterligare kalkinslag. Vi for därefter till Lilla Furukärr som inte ligger mer än någon dryg km NV om Svarteberget. I närheten av den barrskogsomgärdade myren hittades Dicranum spurium och i kanten växte en tuva Splachnum ampullaceum. Med stövelskaften nedsjunkna i kärret insågs än en gång vilket problematiskt ämne vitmossor är. Efter en lektion i hut och palustria-gruppen och någons glädje över Mylia anomala fann vi vägen tillbaka.

119 bladmossor, 41 levermossor samt Harry A, Peter C, Sten E, Tomas H, Pär J, Gerhard K, Göran Sidenbladh och Hans-Olof S.

Mossornas vänner's fjärde exkursion hösten 1982
till ruta -6h den 24/10. 103 arter noterades.

Klockan var 08 50 och de första entusiasterna hade samlats vid porten till botan. Sedan alla hade kommit lades planerna upp för dagen. Vi satte oss i bilarna och började vår färd söder ut. Efter dryga halvtimmens bilfärd var målet nått och dagens exkursion hade börjat. Enligt kartan befann sig MV i Halland, Fjärås sn, vid Fixsjöns SV ände.

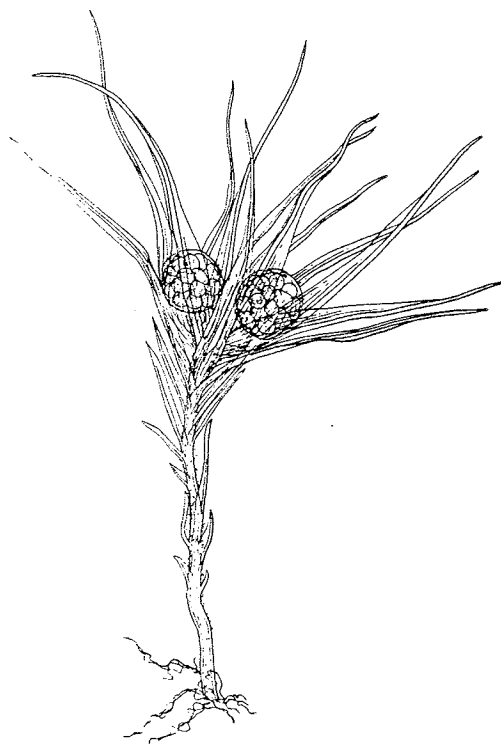
Nere vid sjön, på sandstranden, fanns dagens fynd: Archidium alternifolium. Den bildade här en tät, grön matta och till vår glädje var den fertil. Närmare vattenbrynet växte Pohlia bulbifera och Bryum pseudotriquetrum. Längs med sjöns västra strand löper en väg som i början kantas av en allé, en asp allé. En ovanligt individrik moss-flora satt på trädens bark, med bl a arterna Orthotrichum lyelli, O. affine samt Stroemia obtusifolia.

Solen stiger på himmelen och klockan går. Magen gör sig påmind men vi beslutar att åka upp till Abbortjärnen innan ventrikeln får sitt.

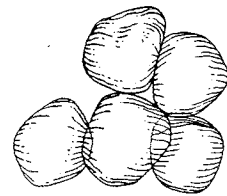
Här uppe vid tjärnen syntes röda mössor guppa omkring i skumrasket inne i skogen, en snabb koll och bestämningen blev ÄLG-JAKT. Abbortjärnen hade inte mycket att bjuda på, men Polytrichum longisetum ute bland den annars triviala Sphagnum floran var en trevlig överraskning. Dikeskanterna vid vägen var inte heller så upphetsande, men Hans-Olof Sticher hittade här Sphagnum fimbriatum. Andra arter vi såg var tex Nardia scalaris och Pogonatum urnigerum.

Nu var det dags att tänka på hemfärden, men den obligatoriska åkern saknades fortfarande. En lämplig sådan utsågs på kartan, den gränsar till Sundtorpsån vid Mickelsgård. Ditrichum pusillum samt D. cylindricum levde bland myllan i god grannsämja, tills vi kom. Numera ligger nämnda mossor och pryder MVs herbarium.

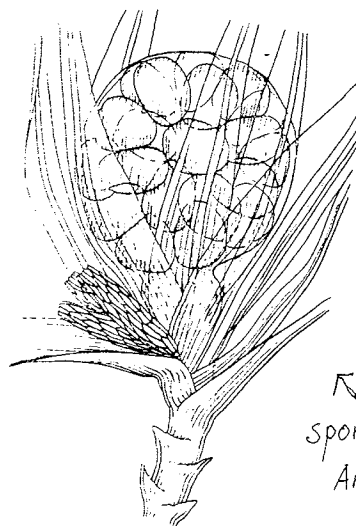
Vi som var med: Sven F, Lars Gustavsson, Tomas H, Göran Sidenbladh, Pär J, Hans-Olof S och jag, Peter S.

Archidium alternifolium

Sporer

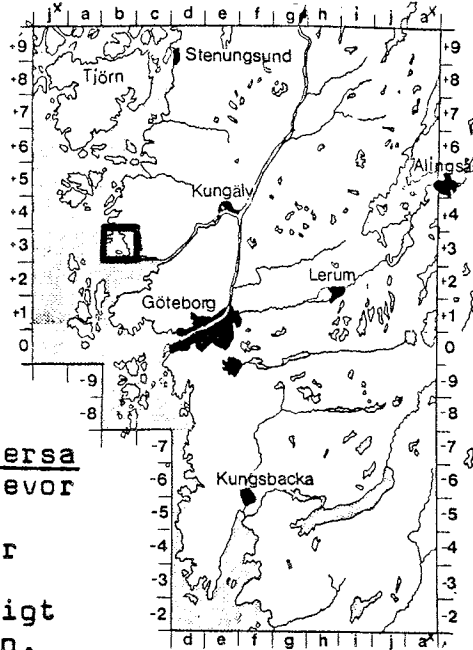
↑
sporhus hos
Archidium

(teckningar hämtade ur Crum/Anderson
Mosses of Eastern North America)

MV-exkursionen till Lilla Överön och Hållsungamyren
den 7 november 1982.

En klar och kylig höstsöndag träffades 8 mossvänner för årets åttonde och sista exkursion. Målet för dagen var området norr om Nordre Älvs mynning och ruta +3b.

Först åkte vi ut till Lilla Överön och det var nog ett klokt val. Nattfrosten hade nämligen bitit sig några centimeter ner i marken en bit in i landet, medan lokalklimatet ute vid havet visade sig vara betydligt mildare och man behövde här inte använda isyxor för att få loss intressanta fynd.

Vi parkerade bilarna vid buss-hållplatsen och gick ut och plockade upp Tortula subulata, Weisia controversa och Riccia bifurca ur några bergsskrevor vid en vägsränning alldeles intill. Sedan gick halva sällskapet åstad för att försöka hitta ett stycke av den kalkhaltiga bergarten diabas som enligt uppgift skulle finnas på Lilla Överön, där skulle man kanske kunna se intressanta inslag i floran. De gick emellertid i sina stävanden men kom tillbaka med en Antitrichia curtispindula vilket kanske kan tas som indikation på att Hisingsluften, berömd för att vara landets smutsigaste, inte blåser åt det här hållet så ofta.

Vi andra som traskade omkring på ängsbackarna vid havet fann bla Riccia sp och Philonotis sp i fuktiga stråk. Som avslutning på besöket vid Lilla Överön åt vi vår medhavda lunchmat.

Nästa ställe vi åkte till var Hållsungamyrens naturreservat några kilometer inåt land. Själva myren ligger i ett stort bäcken och är omgiven av genombrutna berg, ett öppet, storlaget landskap. Fordonen ställdes vid en lantgård norr om reservatet och så begav sig deltagarna med raska steg mot myren via den sänka som löper tvärs genom det kraftiga bergspartiet norr om myren. Detta bergsparti ligger f.ö. i ruta +4b och gränslinjen mellan denna och ruta +3b löper utefter den slänt som går ned mot myren.

På stigen i sänkan, på den mark som trampats av sju par bryolog-kängor, kunde innehavaren av det åttonde paret plocka upp Bryum mildeanum, första fyndet i undersökningsområdet sedan 1936. Då hittade Herman Persson den på två ställen i Alingsåstrakten. Bryum mildeanum ser ut som en miniatyruoplaga av Bryum pseudotriquetrum, bladformen är liknande och bladen sitter jämnt fördelade utmed stammen och bildar inte den för släktet annars typiska ansamlingen i toppen. Cellerna är dock smalare än hos B. pseudotriquetrum och bladen saknar en distinkt kantlist.

Alldeles intill växte ännu en raritet, Tortella fragilis, samt Preissia quadrata vilken mellan bålflikarna kunde ståta med Campylium chrysophyllum, Drepanocladus revolvens och Scorpidium scorpioides, varav åtminstone de två förstnämnda är goda kalk-indikatorarter. I stigskärningen kunde man se snäckskal. Några meter därifrån fanns rena bestånd av Tortella tortuosa, Fissidens adianthoides och gemmae-bärande Encalypta streptocarpa. Iögonfallande var den stora förekomsten av Schistidium apocarpum på stigen, ett för arten ovanligt substrat då den ju oftast väljer betongmurar att växa på.

På en sten växte en Campylopus flexuosus med tydliga aurikler och en antydning till karakteristisk zonering i det röda rotluddet. Arten tycktes vara ganska allmän i reservatet och även om den varierade kraftigt i både storlek och rotluddighet så var alltid skottspetsarna sköra och dröste av i mängder om man strök över tuvorna med fingret.

Ungefär samtidigt hittades en liten Pottia i den skalgrus-påverkade slänten ned mot myren. Väl under lupp visade det sig att sporerne var tydligt taggiga, och inte vårtiga som hos andra Pottia-arter, och Pottia davalliana kunde antecknas såsom ny för Bohuslän.

Vid detta tillfälle var Hållsungamyren vattenrik och delvis tillfrusen, och det var svårt att undersöka Sphagnumfloran. Vi kunde dock samla in Sphagnum imbricatum, S. nemoreum och S. subsecundum i myrkanten, men mycket tydde på att man skulle kunna hitta mera krävande arter ett stycke ut på myren. Vid foten av en mindre, nordvänd brant beskådades en yppigt fertil Fissidens adianthoides och i anslutning till bäcken som rann från myren plockades Mnium rugicum upp.

Vi kom så småningom ut på en grusväg i västra kanten av reservatet och medan vi gick mot bilarna gjordes flera fina fynd. Först upptäcktes Pleuridium subulatum som i ensamt majestät hade koloniserat en mindre lerrög. Därefter plockade vi upp alla tre Pogonatum-arterna, Pogonatum aloides, P. nanum och P. urnigerum, från vägs-kärningen. Peter Sögårds fynd av fertil Dicranella schreberana och Peter Carlssons av Philonotis arnellii i samma dike fick avsluta denna trevliga exkursion.

Deltagare: Harry Andersson, Peter Carlsson, Sten Ekman, Sven Fransén, Gerhard Kristensson, Hans-Olof Sticher, Peter Sögård och undertecknad.

Pär Johansson

NÅGOT OM DALSLANDS SELIGERIA FÖREKOMSTER

av Sixten Bergström (från Bäcke i Dalsland)
S. Bergström avled 1949 och detta är en avskrift
av hans handskrivna manuskript vilket finns be-
varat på Botaniska Museet i Göteborg.

Släktet Seligeria är i Dalsland företrätt av fyra arter. N C Kindberg anger i sin förteckning^x endast Seligeria setacea (=recurvata) och denna endast från två lokaler. Självt hade han inte sett den inom landskapet. Det är Hardin och P. Larsson som först fann den i Dalsland. Sedan gick det många år innan arten ånyo upptäcktes, ända tills 1914. Det visade sig snart att denna art inte alls var någon sällsynthet. Inom vissa områden såsom i kalktrakterna i Bäcke och Dalskog befanns den vara utomordentligt allmänt förekommande. Den synes inte behöva kalk för att existera fastän den nog tycker bäst om ifall något sådant finns. Även om arten växer på ren kisel såsom förf. sett vid Bergtränget i Dalskog, är det aldrig långt från Kalkförekomster. Det ser ut som om vore blotta grannskapet till en sådan tillräckligt för dess levnad. Alltid kommer väl någon kalkpartikel arten tillgodo genom vattnets och vindens inverkan. Inom veritabla gråbergs områden saknas arten totalt. Således är den ännu inte funnen inom Sundals och Valbo härader ehuru även här en och annan lokal förekommer där kalkälskande som Zygodon m fl frodas förträffligt. Fastän Seligeria recurvata ofta anträffas rikligt i mycket torra klippstup, ser det ändå ut som den skulle älska lokaler med åtminstone periodvis nedsipprande vatten. I stänket av vattenfall träffas den ofta. Den kan växa på rullsten, utsatt för strandvågorna, samt på ur kärrmarker uppskjutande stenblock. Knappast någonstans är den så ymnig som i de av sippervatten ständigt våta bergstupen vid Norra Båsans i Dalskog. Utomordentligt ymnig är den även i den av Vägtjärnsbäcken-på gränsen mellan Bäcke och Dalskog - bildade ravinen, där stänket från vattenfallen alltid håller bergväggarna fuktiga. I Damtjärnsbäcken i Bäcke växer den tillsammans med Blindia acuta på stenar i forsarna.

Det var vännen P.A. Larsson förunnat att finna en för Dalsland ny Seligeria-art, S. donniana vilket skedde år 1914. Redan året därpå anträffades den först i Bäcke sedan i Dalskog och 15 år senare av oss båda gemensamt i Laxarby sn. Denna art är åtskilligt svårare att finna, dels därför att sporhusen har en med omgivningen mera sammanfallande färg, dels därför att den gärna gömmer sig under utsprång och i hålor, isynnerhet vid bergets bas, där den brukar bilda ett svåråtkomligt mörkgrönt, stundom brungrönt, överdrag på kalk eller kalkhaltig lerskiffer som håller en viss fuktighetsgrad på grund av skugga och sippervatten.

^x (Förteckn. öfver Wermlands och Dals mossor K V A 1871 nr 4.)

Ikke alltid håller den sig fast på undanskymda platser. Undantagsvis kan den också växa på öppna bergväggar, såsom förhållandet är vid Norra Båsane i Dalskog. Men där är också förekomsten så riklig att den måste söka sig utanför håligheterna och betingelserna förövrigt för växtens trevnad är vad bergart och fuktighet beträffar så utmärkta att de uppfylla alla anspråk.

Efter påvisandet av Dalslands andra Seligeria art syntes det vara lönlöst att söka efter flera arter av samma släkte. Men efter 14 års trängna forskningar kom det på författarens lott att finna den tredje arten, som förutom att vara ny för Dalsland, även var en nyhet för Sverige. Denna art var Seligeria brevifolia Lindb. som den 3 juni 1928 sparsamt anträffades i de utomordentliga lokalerna i Norra Båsane.

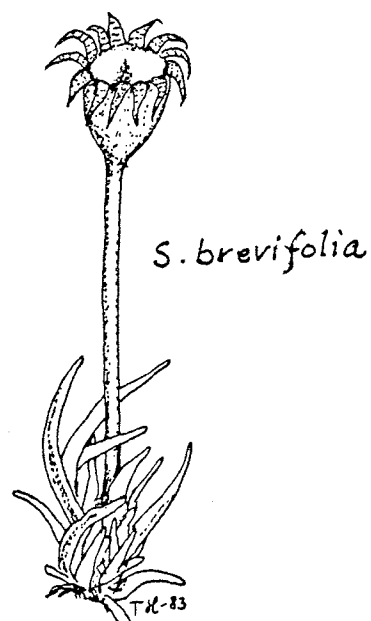
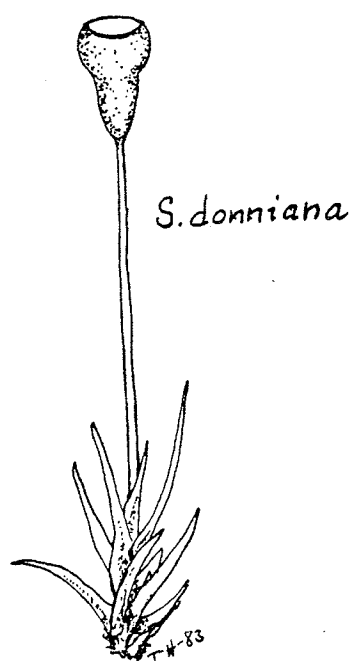
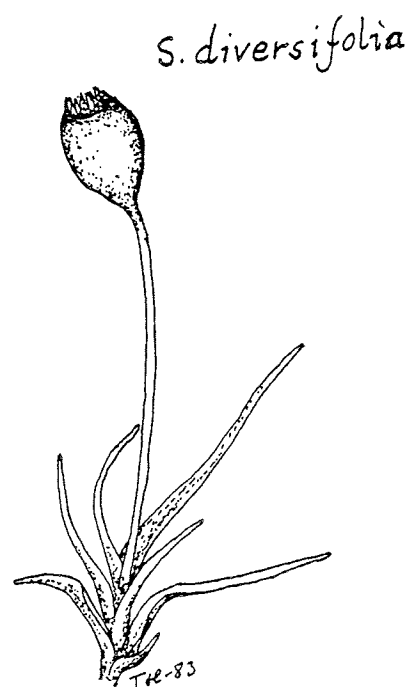
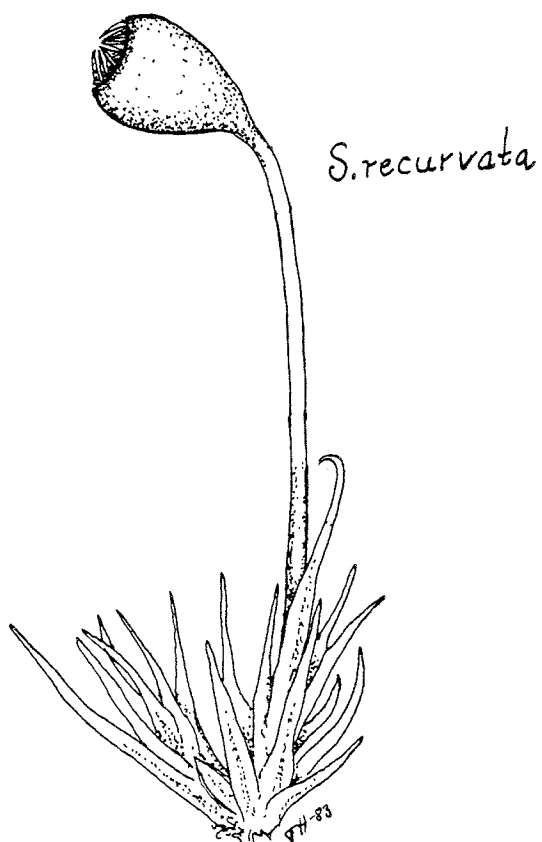
Omgiven av de båda andra arterna växte denna intressanta och ovanligt vackra art i ett par små håligheter i bergväggen ungefär vid knähöjd. Dels på grund härav och dels därför att den växte på kiselhaltig sten (dock bevattnad av sippervatten som passerat ovanför varande kalklager och därför avsatt något kalksediment) var den synnerligen svår att insamla samtidigt som det var svårt att se de glest spridda individerna som endast røjde sig genom det högröda locket med den långa mössan och detta endast den korta stund på dagen håligheterna voro utsatta för direkt påfallande solsken.

År 1942 var det återigen Larssons tur att finna ännu en för Dalsland ny Seligeria art S. diversifolia Lindb. Den förekom sparsamt å stenblock av obekant troligen kiselhaltig bergart.

Fynd av Seligeria-arter brukar innebära att man kommit till en trakt där mossfloran är rik och omväxlande. De landskap där mer än en art anträffats tillhöra nästan utan undantag Sveriges minst karga, vilket ju fö är tämligen självklart, när det är frågan om kalkälskande arter, som Seligeria och den närstående Anodus (= subgenus Anodus av Seligeria bl a S. donniana), som väl lika ofta incorporeras under den ena som den andra släktbeteckningen.

I Kindbergs andra förteckning över Värmlands och Dals mossor finnes Seligeria recurvata angiven för två lokaler. Att Kindberg själv inte funnit denna rätt allmänna art finner sin förklaring däri att hans huvudsakliga insamligar äro gjorda inom områden där den fortfarande saknas eller är sparsam. Således har den ännu inte anträffats inom Edsn., ej heller vid Hedan i Dalskog och blott ett enda fynd är numera känt från Gunnarsnäs, där hans huvudstation Rostocks hälsobrunn är belägen (ett

litet bevis för hur föga ansträngande de exkursioner torde ha varit som han företagit är ett av de bästa fynden, Campylopus flexuosus (L.) Brid., som åtminstone av förf., anses som en äkta vildmarksmossa, exemplar i Riksmuseum är taget på en av gångarna i brunnsparken och det vittnar både om konservation hos brunnsägarna och enastående livskraft hos arten ifråga att den ännu, mer än 30 år efteråt, befinner sig i bästa välmåga.)

Lokalförteckning över Dalslands Seligeria-arter

Seligeria recurvata

Fröskog sn, Lilla Strand på en sten i ett gärde norr om Gården,
S. Hardin ; Stora Strand 1928 P.A.L.; Buskerud 1928 P.A.L.

Steneby sn. Jepplandaberget P.Larsson 1880; Skärbo på fuktig bergvägg
invid skogskärr 1923 C.Jenssen, P.A.L. & S.B. ; Egendomligt nog är
arten inte funnen på Skuggetorpsön trots noggranna undersökningar.

Bäcke sn Regineberg i Damtjärnsbäcken 1914, vid Vägtjärnsbäcken 1916,
vid Drakehögsudden , Björtveten mångenstädes, Kårud vid Lysesjön
samtliga 1921, Hjuserud på Kvartsitsandsten vid vattenfallet 1921 S.B.

Dalskog sn, Liane 1914, Halängen i branterna ovanför Bergtränget och
å stenblock nedanför dessa; 1914. Norra Båsane oerhört rikligt på de
lodräta bergväggarna vid bäcken från Båsetjärn, som utgöra en geo-
logisk provkarta av lösa kalklager, kvartsit, kvartsitsandsten, ler-
skiffer konglomerat m m. På en sträcka av 200 kanske 300 m förekommer
den överallt i större eller mindre kolonier från basen av klippväggen
till över manshöjd. På de kala klippstupen dominerar den nästan ensam,
å de övriga lösare avsnitten måste den dela plats med ett 100 tal andra
arter, av vilka den ståtliga Orthothecium rufescens, samt den vackra
Cyrtomnium hymenophylloides och Mnium orthorrhynchum förtjänar att
nämnas. Även på stenblock i själva bäcken växer arten i täta kolonier,
som på försommaren synes redan på avstånd tack vare dess gulffärgade,
tätt packade frukterna; 1923; Tegen överallt i skogsmarken isynnerhet
vid Roskhålstjärn på kalkbreccian 1924. S.B. ; Hallonsbyn likaledes
mycket vanlig på stenblock i fuktig barrskog och på klippblock och
bergväggar i och vid Hallebäck 1927; Även vid Heden och Ränsliden
torde arten vara mycket vanlig fastän hittills ej så noggrannt efter-
forskats.

Tisselskogs sn, Heden, ymnig, isynnerhet vid den i Rännnsjön utfall-
ande bäcken, som utgör gräns mot Ränsliden i Dalskog, 1927. Då
Tisselskogs kalktrakter äro föga utforskade - avlägset belägna som
de äro, råder intet tvivel om, att många nya lokaler för arten kan
upptäckas inom socknen.

Skålleruds sn, Håverud å bergväggarna under aquedukten 1916 P.A.L.;
Sundserud i betgstupen vid sjön Åklången, här tillsammans med Colo-
lejeunea calcarea och Scapania aspera, varför det är onödigt uppe-
hålla sig vid bergartens beskaffenhet, 1927. Arten förekommer säker-
ligen även i Glyxhult, Ryr och Anolfsbyn. ehuru ej noterad.

Edsleskog sn, Hafsåsen 1922 C.Jensen & P.A.L.; Grättve vid Bråtdalen
P.A.L.

Gunnarsnäs sn, Hällan, berg ovanför Rostock, 1924 P.A.L.

Holms sn, Ingribyn på stenblock i ån 1923 S.B.

Laxarbyn sn, Heden vid Kurhålet på stenar vid bäcken, 1922 P.A.L.

Seligeria brevifolia

Dalskog sn, Norra Båsane i fuktigt bergstup vid bäcken från Båsetjärn
3/6 1928 S.B. - Ny för Sverige ! Skall dock senare i samma månad och
år hava upptäckts i Jämtland av A. Hülphers.

Seligeria donniana

Steneby sn, Ekaredal, riklig inuti en egendomlig uthuggning i kalkberget 1914 P.A.L. Nämnda uthuggning är antagligen ett gammalt kalkbrott, som troligen av ägaren till Baldersnäs blivit förvandlat till en större sal eller källare inuti berget med regelbundna väggar tak och golv, två stora fönsteröppningar och dörr med en till det lägre liggande golvplanet bärande trappa. På varje kortvägg finnes en bänkliknande avsats, ävenledes uthuggen ur berget. Längden på denna grottboning har förf. inte uppmätt, men torde den uppgå till ca 10 m , bredden något mindre och höjden 3 meter. Vid besöket på platsen, under en av sommarens varmaste dagar, befanns temperaturen så låg att det var möjligt uppehålla sig "inomhus" mer än kortare stunder. På klippväggarna syntes ingen fuktighet varför vegetationen var mycket sparsam. Förutom Seligeria fanns endast Taxiphyllum wissgrillii, som ävenledes var ymnig, samt några krypande stammar av några vanliga Hypnaceer.

Bäcke sn, Björtveten i hålor vid basen av Korpetjärnsberget 1915 samt i bergstupen i närheten av ån i klyfta vid bergets fot 1916.; Regineberg i en svåråtkomlig ränna vid basen av Drakhögskullen 1917; Kårud sparsam i klippspringa 1917 S. & C.B.

Dalskog sn, Halängen i en djup klipphåla vid Bergatjärn 1915; Norra Båsane, riklig i klippstupen vid bäcken från Båsetjärn 1929.

Laxarby sn, Skåpenäs på öppen bergvägg invid landsvägen , 1/6 1930 P.A.L. & S.B.

Seligeria diversifolia

Fröskog sn, Backlarud , 1942 P.A.L.

Sixten Bergström

SPHAGNUM RUBELLUM/NEMOREUM — NÅGRA VIKTIGA (?) KARAKTÄRER

Två av de senaste mossflororna : Mossflora of Britain and Ireland av A J E Smith 1978 och Mosses of Eastern North America av Crum och Anderson, 1981, underkänner *Sphagnum rubellum* som egen art och degraderar den till en varietet av *S. nemoreum* (var. *tenellum*). Dessutom har *S. nemoreum* fått byta namn till det mer giltiga namnet *S. capillifolium* (Ehr.) Hedw.

Det i Norden traditionella synsättet på *S. rubellum* är att uppfatta den som en god art väl skild från *S. nemoreum sensu stricto*.

En van mosskännare kan redan i fält skilja de båda från varandra.

Flera pekar på att många mellanformer förekommer. Mårtensson (1956) betonar att svårigheter finns att artbestämma nordligt material.

Enligt den nordiska litteraturen (Nyholm 1969, Lange 1982, Malmer 1966, Isoviita 1966) så växer *S. rubellum* huvudsakligen på mossar. Högst frekvens har arten i sydvästra Skandinavien. *S. nemoreum* finns däremot jämnt spridd över hela Norden och växer såväl på myr som i skog och på hed.

De viktigaste skiljekaraktärer som ovannämnda författare förtäljer är:

	<i>S. nemoreum</i>	<i>S. rubellum</i>
färg	: grön-brokitigt röd	grön-enhetligt röd
utstående grenar	: m el m raka	krokböjda
storlek	: medelstor	liten
huvud	: kupol-lik	platt
bladrad	: ej i tydliga rader	i tydliga rader
växtplats	: relativt torrt	blött

Stambladens utseende anses av många nordiska bryologer som särskilt viktigt. Nyholm (1969) betonar stambladens form, fibrillernas kraftighet och graden av septering. Viktiga skiljekaraktärer enligt Lange (1982) är :

	<i>S. nemoreum</i>	<i>S. rubellum</i>
septa i hyalincell:	0 - 1(-2)	(0-)1-3(-4)
hyalincellerna	: S-formade	ej tydligt S-formade
bladform	: ⁺ triangulära	tunglika

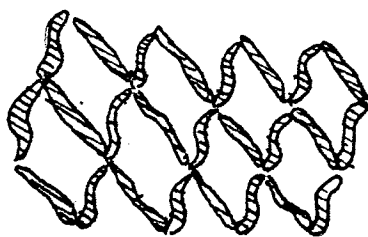
För att få ett hum om hur distinkta dessa artkaraktärer kan vara har jag examinerat en blandkollekt i detta syfte. Kollekten kom från Dalsland (Torp sn, Store mosse) och var insamlad av T. Hallingbäck 1982. Makroskopiskt är de båda tydligt skilda åt bl a i färg och storlek.

Jag tittade på följande karaktärer:

1. Stambladens längd
2. deras bredd vid basen
3. deras bredd 1/4 från bladspetsen
4. klorofyllcellernas krökning
5. antalet septa i hyalincellerna

1, 2 och 3 var lätta att mäta. Jag plockade 5 blad från 5 olika skott av varje art. *S. rubellum* har ofta invikta bladkanter i övre delen av bladet vilket också är en artkaraktär. Denna invikta del adderades vid mätning 3.

4 : försökte jag mäta i 480 X förstoring. Mätningarna gjordes i mitten av bladet, 1/4 ifrån bladspetsen. På grund av förstoringsgraden är mätprecisionen relativt låg och måtten låg alltid mellan 2 och 5 skalstreck. Ingen skillnad mellan C- och S-formad krökning gjordes då ingen skarp gräns fanns. Klorofyllcellens uppmätta bredd delades i dess krökning så att jag fick ett tal mellan 0.4 och 1.0. Under mätningarnas gång fick jag intrycket att då cellerna i ena riktningen är starkt krökta är de i den andra riktningen raka (särskilt hos *S. nemoreum*).

5. Antalet septa i hyalincellen räknades på 10 celler på 5 blad ifrån 4 skott av varje art. Fyra olika typer av septering hittades:

- A. inga septa
- B. ett septa rakt över cellen
- C. ett septa rakt över cellen och ett halvt som når till det andra
- D. två septa i kors

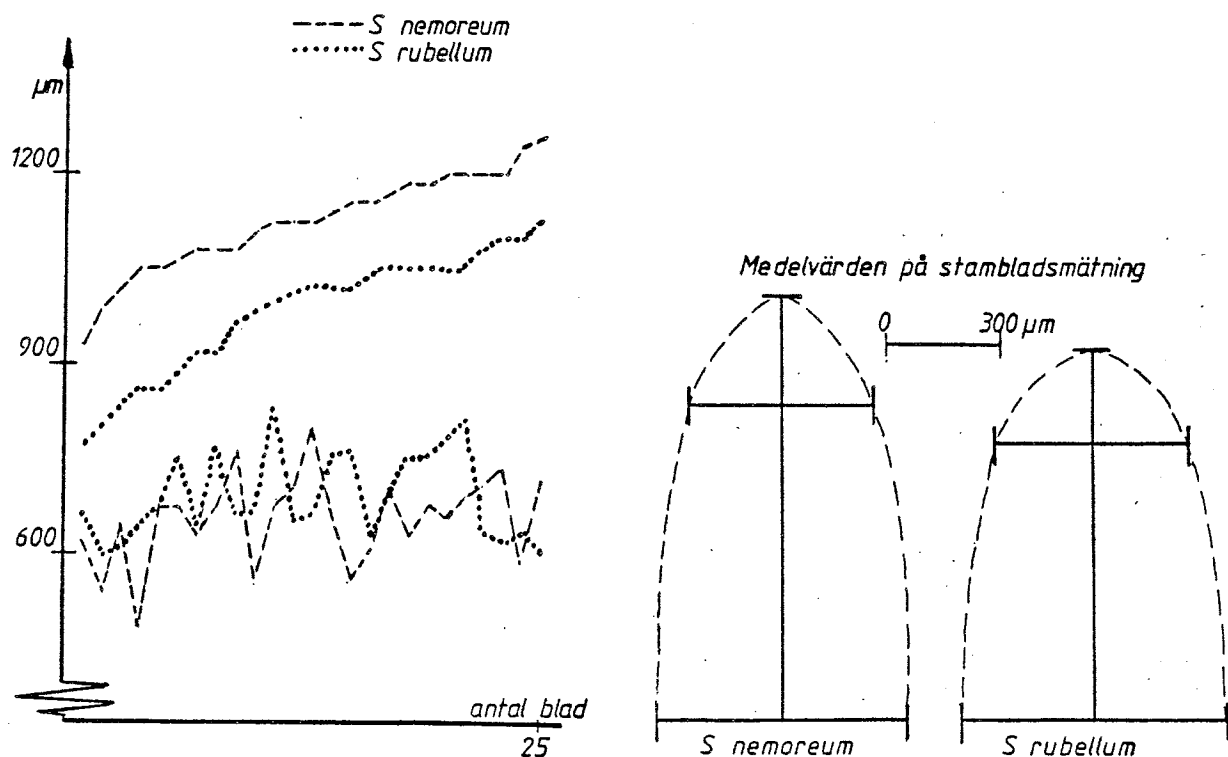

Alla stambladen plockades ungefär 1 cm från skottets topp.

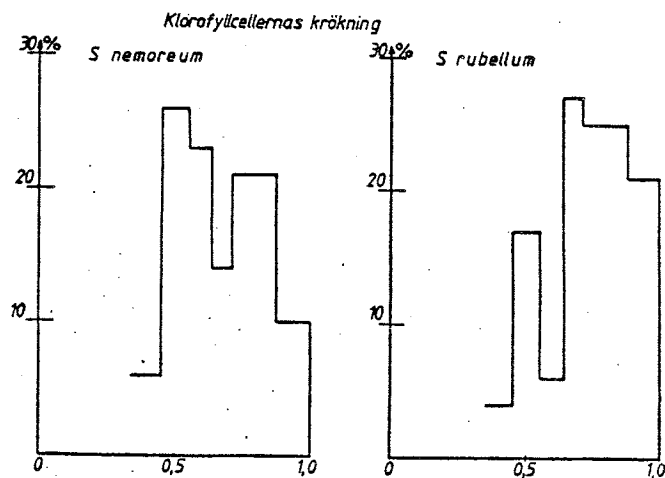
RESULTAT:

Av diagrammen kan man se att *S. nemoreum* i medeltal har längre blad än *S. rubellum*. Skillnaden är liten och överlappning förekommer. Bladens basbredd är ganska oberoende av längd. Samma sak gäller 1/4 - bredden i jämförelse med basbredden. Variationen i bredden 1/4 ifrån bladspetsen är relativt kraftig hos båda arterna.

Stambladens längd och basbredd

Klorofyllcellernas krökning är mycket variabel. En svag tendens finns att cellerna hos *S. rubellum* är mindre krökta än dem hos *S. nemoreum*.

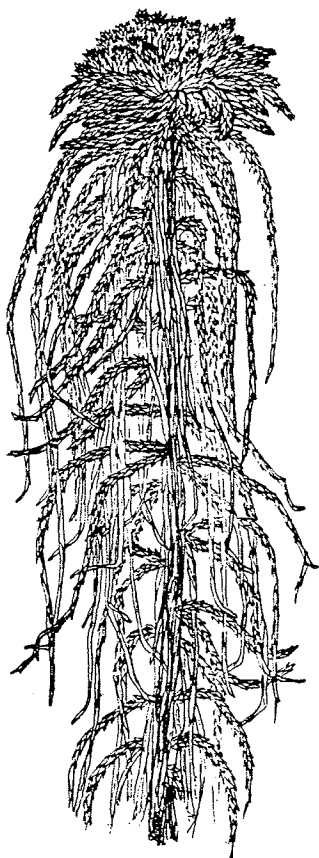

Antalet septa per hyalincell antyder att septering är ungefär lika hos båda arterna möjligen att 3-4 septa per cell är vanligare hos *S. nemoreum* än *S. rubellum*. Alltså tvärt om vad flororna påstår !

<i>S. nemoreum</i>	.	5 %	.	83 %	.	9 %	.	4 %	.
<i>S. rubellum</i>	.	28 %	.	65 %	.	5 %	.	3 %	.

S. nemoreum

S. rubellum

